

УДК 342.5(477)(44)

Г. Дутчак

ЗАСТОСУВАННЯ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ “М’ЯКОЇ СИЛИ” У ЗМІЦНЕННІ ДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ РСР І ФРАНЦУЗЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ

Розглянуто підготовку та проведення радянськими керівниками української виставки на Марсельському ярмарку. Вивчено досвід управління українського радянського керівництва у досягненні поставлених завдань. Подано конкретні пропозиції щодо ефективності державного співробітництва України і Французької Республіки.

Ключові слова: Українська РСР, Французька Республіка, радянська влада, державне співробітництво, керівництво, влада, Марсельський ярмарок, національна культура.

Що означає термін “м’яка сила”, який так часто використовують політики? Його винайшов Дж. Най-молодший, викладач Гарварду. Влада може бути визначена, за Р. Далем, як здатність спонукати інших робити те, чого б вони не вирішили зробити самостійно. Д. Най вважає, що для отримання бажаного країна може використовувати силу та погрози або ж, навпаки, винагороду та заохочення; а ще – можна досягти своєї мети на міжнародному рівні, коли інші країни починають бажати наслідувати приклад, імітувати чи починають погоджуватися з системою, яка викликає такий ефект. М’яка сила запускає систему “транснаціональних створювачів враження”.

На сьогодні необхідно детально вивчити причини історичного вибуху 1917 р. і не прагнути очорнювати чи ідеалізувати революцію. Вона уже відбулася 100 років назад. Минуле ми не зможемо змінити, ми повинні брати з нього уроки. Ми не задумувалися над причинами створення Донецько-Криворізької Республіки...

Як після тяжкої війни, Франція до початку 30-х рр. ХХ ст. стає найавторитетнішою державою у політичному і наймогутнішою у військовому аспектах державою в Європі. Які ефективні державні механізми в управлінні були застосовані державними службовцями Французької Республіки?

У 60-х рр. ХХ ст. в Українській РСР триває ще відбудова республіки після війни і, водночас, на Марсельський ярмарок Україна виставляє достойну продукцію. Отже, сила була в управлінні республікою.

Проблема дослідження застосування радянською владою “м’якої сили” у зміцненні державного співробітництва між Українською РСР і Французькою Республікою в 60-х рр. ХХ ст. ще не стала предметом спеціального наукового дослідження. В історіографічній науці державного управління порушувалися лише деякі аспекти загальної тематики в контексті вивчення державного співробітництва України і Французької Республіки. Ступінь вивченості зазначеної проблеми ставить перед нами завдання – на основі всіх наявних опублікованих і архівних джерел представити достовірну правду про високий рівень зацікавленості Французькою Республікою передовими технологіями, обміном виставками передового досвіду в сільському господарстві. Значна кількість використаних джерел вперше вводиться до наукового обігу. Інформаційну базу дослідження становлять архівні матеріали,

що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України).

Мета полягає у вивченні найефективніших сторінок державного співробітництва України і Французької Республіки; визначенні державних інструментів управління у “прориві” економічної співпраці двох держав.

Від радника Посольства СРСР у Франції В. Вдовіна 22 квітня 1960 р. надійшов документ голові Державного комітету Ради Міністрів СРСР з культурних зв’язків із зарубіжними країнами Г. Жукову: “Відповідно до вашого запиту я надсилаю міркування щодо Посольства. Культурні та рекламні заходи у зв’язку з участю СРСР у міжнародному ярмарку в Марселі. Ці пропозиції були сформульовані, враховуючи думки Торгпредставництва СРСР та інших радянських установ Франції, а також присутніх на ярмарку товаришів минулого року.

Перш за все слід уточнити, що в Марселі влаштовується ярмарок. Із цього і треба в першу чергу виходити, вирішуючи питання про участь у ярмарку УРСР. У минулому році ми розглядали ярмарок як виставку, і це призвело до ряду непорозумінь. Торгпредставництво СРСР у Франції своєчасно передало МВТ СРСР пропозиції з цього питання” [1].

У документі зазначалося, що спочатку потрібно було негайно і ретельно підготуватися до пропаганди і культурних заходів, які мали відбутися в павільйоні УРСР і взагалі в Марселі у контексті участі в ярмарку. Для цього визнавалося за доцільне призначити спеціальну інформаційну групу із пропагандистських працівників УРСР і товаришів з ГККС (3 – 4 особи). Важливо, щоб ця група прибула у Францію перед відкриттям ярмарку для того, щоб добре підготуватися для відкриття павільйону УРСР.

Пропонувалося керівництву різних радянських установ у Франції (СІБ, СЕФ, СОД, Інтурист, Міжкнига, радіо тощо) дати вказівку щодо необхідності підготовки відповідних заходів, з огляду на участь УРСР у ярмарку.

У документі визначалися заходи, яких передбачалося вжити в Марселі у контексті ярмарку і в павільйоні УРСР.

“Друкована пропаганда. Видати французькою мовою (це краще зробити через СІБ у Парижі) альбом і буклет про економіку та культуру УРСР. Тираж 50 000 примірників. Доручити місії СІБ в Парижі видавати до ярмарку спеціальний випуск журналу “Етюд советік”. Розповсюдити через СІБ статті, інтерв’ю, фотоматеріали для французьких (особливо марсельських) органів преси, радіо, телебачення. Провести в павільйоні УРСР напередодні її відкриття пресконференцію” [2].

“Міжнародною книгою” передбачалося організувати продаж у павільйоні УРСР та в інших місцях у Марселі радянських книг українською, російською та іспанською мовами, а також платівок, виробів народної творчості, сувенірів за доступними цінами. Через “Шан дю Мوند” планувалося видавати у Франції спеціальні набори платівок.

У павільйон УРСР також передбачалося провести радіо, щоб передавати записи української музики, а через РТФ (місцевий ефір) – організувати перед і під час проведення ярмарку серію музичних програм про Україну.

Становила інтерес пропозиція щодо демонстрації фільмів. Планувалося встановити посеред павільйону екран для показу фільмів у денний час, орендувати на період ярмарку кінотеатр у Марселі для показу найкращих дубльованих і

субтитрованих фільмів українських студій та інших радянських фільмів, провести кінофестиваль українських фільмів.

Паризькому літературно-артистичному агентству доручалося організувати в Марселі на період ярмарку гастролі ансамблю УРСР (ім. Г. Верьовки). Після завершення ярмарку ансамбль міг би виступати в інших містах на півдні Франції. З цього приводу в одному з архівних документів є такий запис: “Це важливо зробити ще й тому, що у французькій провінції мало виступають наші артисти і ансамблі. Сорія зарання дав згоду на організацію цих гастролів” [3].

У документі також зазначалося, що товариство “Франція – СРСР” у Марселі є досить міцним і активним відділенням товариства “Франція – СРСР” і що через нього за допомогою СОД і Українського товариства “СРСР – Франція” можна було б організувати, з огляду на зазначене вище, проведення низки заходів (доповіді про УРСР, вечори дружби, фотовиставки, кінопокази тощо).

Щодо інтуристської роботи пропонувалося: організувати в павільйоні УРСР стенд “Інтурист”, відправити в Марсель на період ярмарку співробітника “Інтуриста” із Москви або Парижа.

Ураховуючи традиційні зв’язки Одеси з Марселем і рух за поріднення цих міст, у документі пропонувалося вжити відповідних заходів через Одеську мерію щодо зближення з Марселем і розпочати цю роботу найближчим часом.

Помітно, як професійно, грамотно складений документ щодо представлення Української РСР на Марсельській виставці у 1960 р., розроблений російськими дипломатами, оскільки українські дипломати на той час у Посольстві СРСР у Французькій Республіці не працювали. Звичайно, підготовка до виставки проводилася з великою відповідальністю, про що і свідчать архівні документи.

Так, 12 квітня 1960 р. Державний науково-технічний комітет при Раді Міністрів УРСР (віце-президент АН УРСР О. Щербань) підготував проект постанови ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР про участь установ і відомств УРСР у Марсельському ярмарку 1960 р.

Проектом згаданої постанови на Академію наук УРСР покладалася підготовка низки експонатів, які установи АН УРСР з різних причин не зможуть поставити на Марсельський ярмарок. Зокрема, у постанові зазначалося, що Інститут фізики АН УРСР не здійснює дослідження лінійних прискорювачів, в Інституті відсутні будь-які діючі прискорювачі і відповідні спеціалісти, тому він не зможе підготувати макети лінійного прискорювача. Натомість Інститут зможе поставити на Марсельський ярмарок модель ядерного реактора, але не діючого, яка коштуватиме приблизно 2 млн крб, а стабільну модель з макетом ланцюгової реакції. Окрім того, додатково до передбачених проектом експонатів Інститут фізики зміг би поставити на Марсельський ярмарок натурний зразок амплітудного аналізатора імпульсів, що необхідний для обладнання ядерних лабораторій.

Президія АН УРСР вважала недоцільним експонування на Марсельському ярмарку зварювальних апаратів А-535 і ТС-33. Апарат А-535 є дещо модернізованим різновидом апарата А-372, який у 1959 р. вже експонувався на Марсельському ярмарку, а тому повторне експонування майже того самого апарата було визнано недоцільним.

Також ішлося про те, що Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР не зможе поставити на Марсельський ярмарок копіювальну електроімпульсну установку, оскільки ця єдина в інституті установка використовується для виконання робіт зі спеціальної тематики і непридатна для експонування. Обчислювальний

центр АН УРСР зможе поставити на Марсельський ярмарок моделюючу електронну машину ЕМСС-7. Враховуючи вищенаведене, Президія АН УРСР висловила побажання внести відповідні зміни і доповнення у проект згаданої постанови [4].

З Міністерства зовнішньої торгівлі та Державного науково-технічного комітету СРСР надійшов документ до ЦК КП М. Підгорному, в якому наводився перелік експонатів, сувенірів і товарів, що мали бути представлені на Марсельському ярмарку [5].

На прикріпленій до документа записці зазначалося: “Для організації комерційної роботи на ярмарку вважаю необхідним утворити спеціальну комерційну групу, на яку покласти проведення всіх переговорів з іноземними фірмами по продажу та купівлі товарів. Комерційну групу слід утворити в складі 6 чоловік, в тому числі від Міністерства торгівлі УРСР – 2 чол., Держплану УРСР – 2 чол. і Міністерства зовнішньої торгівлі – 2 чол. На чолі групи повинен стояти заступник директора павільйону по комерційній частині. Утворення комерційної групи погоджено з Міністерством зовнішньої торгівлі... вважаю доцільним відрядити в Париж і Марсель в травні цього року заступника міністра торгівлі УРСР В. Запорожця та начальника відділу експорту і імпорту Держплану УРСР Д. Вовко. підпис І. Сенін” [6].

У 1960 р. був затверджений кошторис витрат на утримання павільйону Української РСР на міжнародному ярмарку в м. Марселі (Франція) в сумі 1720,0 тис. крб [7].

У Раду Міністрів Української РСР була направлена “доповідна записка про роботу павільйону Української РСР на міжнародному ярмарку в Марселі”.

У документі зазначалося, що відповідно до Постанови ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР № 40525 від 22.03.1960 р. у 1960 р. Українська РСР вдруге взяла участь у Міжнародному ярмарку в Марселі.

“В цьому році, в XXXVI-му Міжнародному ярмарку в Марселі, який проходив у період з 22-го вересня по 3-тє жовтня, взяло участь 3245 фірм, з них 650 іноземних фірм з 26 країн світу” [8].

У доповідній записці йшлося про те, що на ярмарку була широко представлена продукція тракторного і сільськогосподарського машинобудування, дорожні, транспортні і будівельні машини та устаткування, продукція електро- і радіотехнічної промисловості, холодильне, побутове і торговельне устаткування.

Значне місце було відведене для показу продукції меблевої промисловості із застосуванням заміників деревини, а також виробів широкого вжитку. Найбільша кількість іноземних фірм, які репрезентували продукцію своїх підприємств, була від таких держав: Італії – 258, Західної Німеччини – 113, Англії – 45 фірм тощо.

Національними павільйонами було представлено тільки 9 держав: Українська РСР, Чехословаччина, Румунія, Італія, Греція, Голландія, Ліван, Марокко, Монако. Українська РСР на міжнародному ярмарку представлялась як суверенна соціалістична держава, невід’ємна частина великого Радянського Союзу. Павільйон Української РСР, побудований у 1959 р., площею 1500 м² був розташований у центрі ярмарку. Поруч із входом до павільйону були встановлені державні прапори Української РСР і Франції. Біля головного входу на ярмарок серед прапорів держав-учасниць майорів державний прапор Союзу РСР. Вхід у павільйон був прикрашений національним орнаментом, а над входом, на фасадній стіні, був прикріплений Державний герб УРСР.

“Експозиція павільйону широко висвітлювала досягнення українського народу, які він здобув за роки Радянської влади в братерській сім’ї радянських

народів у розвитку промисловості, сільського господарства, науки і техніки, народній освіті, медичному обслуговуванні населення, в зростанні добробуту і культури трудящих міста і села. Експозиція павільйону розміщувалась у ввідному і демонстраційному залах і на площах показу нових марок тракторів і сільськогосподарських машин” [9].

У ввідному залі, на фоні державного прапора УРСР, була розташована 6,2-метрова символічна фігура – “Україна”: дівчина-українка за традиційним звичаєм зустрічала дорогих гостей хлібом-сіллю. Автор скульптури т. Кунцевич зумів у символічному образі вдало відобразити велич, трудову доблесть, гостинність і миролюбство квітучої України. На торцевій стіні залу були розміщені тексти про зовнішню політику Радянського Союзу і привітання французькому народові, ліворуч на стіні – рельєфна електрифікована карта СРСР із політико-адміністративним поділом і основними новобудовами семирічкі, праворуч – така сама карта УРСР. У текстах під картами наводилися дані про територію, населення, державний устрій, досягнення і перспективи розвитку народного господарства Радянського Союзу і республіки – зазначалося в документі. Французи позитивно оцінили символічний образ України.

У документі наголошувалося на тому, що павільйон УРСР за весь час роботи ярмарку був у центрі уваги населення Марселя і численних відвідувачів з Тулона, Арля, інших південних міст Франції та інших країн. Щодня нескінченний потік людей направлявся в український павільйон. За словами організаторів ярмарку, 12 днів роботи ярмарку – це 12 днів Української РСР. З 22 вересня по 3 жовтня 1960 р. павільйон відвідав понад 1 млн осіб.

Експозиція демонстраційної зали повністю відповідала затвердженому тематичному плану. Кожний розділ мав стендову експозицію, яка включала фотоілюстровані плакати з необхідними пояснювальними текстами та натуральні зразки – продукцію різних галузей промисловості і сільського господарства. У центральній частині зали демонструвалися в роботі 7 металорізальних верстатів із програмним управлінням, електрофотогравірувальний верстат, діючий макет роторного багатоковшового екскаватора виробничою потужністю 1000 м³/год, велика кількість електровиміральної апаратури, макети планування нових міст і житлових будинків, споруджених поточним індустріальним методом із застосуванням нових будівельних матеріалів. У розділі культури весь час демонструвалися на спеціальних установках документальні кінофільми про життя і творчість українського народу, а за павільйоном зі спеціальної пересувної кіноустановки – кольорові кінофільми українських кіностудій: “Лілея”, “Верховина – мати моя”, “Пісня над Дніпром”. Як видно із доповідної записки, Українська РСР була гідно представлена на ярмарку в Марселі.

“Перед і за павільйоном на спеціально обладнаних майданчиках демонструвалися нові марки тракторів виробництва українських заводів: Т-74, Т-75, ДТ-20, ДТ-54, самохідні шасі з комплектами навісних сільськогосподарських знарядь, кукурудозбиральний комбайн ККХ-3, бульдозер Д-159Б, екскаватор Е-153Ш з комплектом робочих органів, пожежна автомашини ПМВ-27, колісні трактори МТ-3-5л з комплектом різних сільськогосподарських машин, бурякорізка, підйомник С-1447 та ін.” [10].

Більшість експонатів була забезпечена виконаними на високому поліграфічному рівні проспектами французькою мовою. У ввідному залі відвідувачам вручалися спеціально виданий фотоілюстрований журнал “Радянська

Україна”, проспекти про розвиток народного господарства СРСР в семирічці, спеціальні номери журналу: “Етюд Советік” та інша література, виділена для розповсюдження на ярмарку Комітетом Ради Міністрів СРСР із культурних зв’язків із зарубіжжям.

Велику зацікавленість до нових марок радянських тракторів, бульдозерів і верстатів із програмним управлінням, виготовлених на підприємствах Київського, Харківського і Одеського раднаргоспів, виявили торговельні фірми не тільки Франції, а й Італії, Австрії, Тунісу, Лівану. Відвідувачі належно оцінили високі смакові якості продовольчих товарів, особливо консерви: “Ніжинські огірки”, “Фарширований перець”, “Кабачки”, а також соняшникову олію.

“Подовгу прості люди Франції затримувались біля численних експонатів легкої промисловості – зазначалося в доповіді – високу оцінку одержали тканини Дарницького шовкового комбінату, штучне хутро, українські вишиті вироби, кролівецькі плахові вироби. Порівнюючи зростання економіки нашої республіки зі станом промисловості і сільського господарства Франції, марсельці і працівники сільського господарства Провансу раділи успіхам радянських людей. У книзі відгуку павільйону вони залишали теплі, сердечні записи, приміром, такий: “Хай живе дружба між народами всіх країн. Браво павільйону і успіхам українського народу” [11]. “Спасибі Хрущову і Радянському урядові за його внесок у справу миру та виступ перед ООН”, “Спасибі переможцям Сталінграда”, “Ніколи народ Франції не буде воювати проти Радянського Союзу” (група військовослужбовців) [12].

Відвідувачі павільйону, зазначалося в документі, проявили великий інтерес до життя і побуту радянських людей, розвитку культури та мистецтва. Великим успіхом користувались документальні і художні фільми, в яких розповідалося про роботу і життя радянських людей. Щире захоплення у відвідувачів ярмарку – простих французів – викликали українські сувеніри: вироби з кераміки, фарфору, фаянсу, скла. Незважаючи на порівняно високі ціни через великі митні збори, все ж кожна сім’я, яка відвідала павільйон, вважала своїм обов’язком придбати на згадку про республіку який-небудь сувенір, зроблений руками майстрів художніх промислів України.

Значний інтерес до життя народів Радянського Союзу і його успіхів, які демонструвалися на ярмарку, виявили офіційні представники всіх державучасниць. Павільйон Української РСР відвідали послы і торговельні представники Чехословаччини, Румунії, Італії, Голландії, Лівану, Марокко, Австрії.

Відвідали павільйон архієпископ Франції і кардинал Тіссерант, який приїхав з Риму. В день відкриття ярмарку з експозицією павільйону детально ознайомилися Міністр торгівлі Франції Фонтане, мер міста Марселя Деффер, префект Ас-Пікар і комісари-влаштовувачі ярмарку. У святкуванні дня Української РСР, який відзначався організаторами ярмарку 25 вересня 1960 р., взяли участь повірені у справах СРСР у Франції С. Немчина, торгпред СРСР у Франції В. Дашкевич і делегація Української РСР на чолі з Міністром торгівлі Української РСР Г. Сахновським. Після огляду експонатів ярмарку в павільйоні Української РСР був влаштований великий прийом, на якому були присутні члени ярмаркового комітету, заступник мера і префекта, офіційні представники країн-учасниць ярмарку, представники фірм, делегації компартії Франції, асоціації “Франції – СРСР” і численні журналісти.

На прийомі, як зазначалося у документі, який пройшов у дружній обстановці, Міністр торгівлі УРСР Г. Сахновський і президент Міжнародного ярмарку М. Жигліон

обмінялися привітанням. Місцева преса півдня Франції об'єктивно і всебічно висвітлювала роботу павільйону. Газета "Марсельєза" помістила великі шпальти, в яких розповідалося про успіхи, розвиток і перспективи зростання економіки республіки. В день святкування національного дня Української РСР ця газета вийшла зі спеціальною вкладною сторінкою, присвяченою УРСР [13].

У період підготовки до відкриття і роботи ярмарку відділенням Асоціації "Франція – СРСР" було організовано 22 зустрічі колективів робітників підприємств Марселя зі спеціалістами павільйону УРСР. Зустрічі скрізь відбувалися в дружній обстановці і здебільшого закінчувалися демонстрацією документальних фільмів про трудові подвиги, життя і мистецтво українського народу.

Асоціація "Франція – СРСР" передала французькій стороні як дарунок експонати фотоілюстрованої виставки "Київ – столиця УРСР", підготовленої українським Комітетом культурних зв'язків із закордоном, 12 фотоілюстрованих стендів і схематичну карту УРСР з експозиції павільйону по розділу "Відвідайте Україну". Марсельці і жителі Провансу, які в травні 1960 р. "організували найбільш радісну і теплу зустріч главі уряду Радянського Союзу М. Хрущову під час його поїздки по Франції і Міжнародного ярмарку, продемонстрували свою увагу і дружні почуття до народів Радянського Союзу" [14].

Делегація робітників не тільки Марселя, а й інших міст півдня Франції, відвідуючи павільйон Української РСР, висловлювали главі делегації М. Хрущову сердечну подяку, добрі побажання здоров'я, довгих років життя та успіхів у роботі.

Доцільно зазначити, що всі натуральні експонати демонстраційного залу: продукція машино-, приладобудівної, хімічної, електро- і радіотехнічної, легкої та харчової промисловості представлялися як еталон для продажу подібних виробів на зовнішньому ринку. Окрім того, за рішенням Ради Міністрів УРСР для продажу на ярмарку було виділено низку інших товарів широкого вжитку.

Організація торгівлі покладалася на комерційну групу, до складу якої належали представники Міністерства торгівлі і УРСР, Міністерства зовнішньої торгівлі і всесоюзних зовнішньоторговельних об'єднань. Певну допомогу в комерційній роботі на ярмарку надало Торговельне представництво СРСР у Франції. Основними напрямками комерційної роботи на ярмарку були такі: організація роздрібного продажу сувенірів та окремих продовольчих і промислових товарів у павільйоні; оптовий продаж низки товарів (соняшникова олія, нафталін, бензол, віконне скло тощо); продаж експонатів продовольчих і промислових товарів, верстатів, сільськогосподарських та інших машин. Проводилися також переговори про закупівлю французьких товарів для Української РСР; давалися роз'яснення з торговельно-економічних питань, які надходили від відвідувачів Українського павільйону.

Роздрібний продаж сувенірів і товарів був організований через французькі фірми в п'яти місцях (4 – в павільйоні і одне – на демонстраційному майданчику біля павільйону), де працювало 20 продавців [15].

З товарів, що продавалися в роздріб, великим попитом користувалися різні художньо-керамічні, майолікові і фарфорові вироби сувенірного характеру та книги, обмеженим попитом – строче-вишиті вироби (плаття, блузки, чоловічі сорочки), оскільки вони не відповідали уподобанням французького населення і дорого коштували; альбоми і листівки з огляду на низьку якість їх поліграфічного відтворення; грампластинки, якість запису яких була не на високому рівні. Окрім того, деяка кількість грампластинок була надіслана Апрелевським заводом із кількістю

обертів 78, тоді, як у Франції такі грампластинки не вироблялися і для їх програвання не було відповідної апаратури.

Відправляючи товари на Марсельський ярмарок, низка організацій, насамперед Укрпромрада, неналежну увагу приділили як якості виготовлення, так і пакуванню товарів. Так, з огляду на це, при перевезенні було багато побитих товарів (керамічні вироби).

Неуважно поставився, як зазначалося у доповідній записці, Баранівський фарфоровий завод до пакування і маркування ящиків, тому ящики з його продукцією на вимогу митниці довелося відкрити в порту [16].

З огляду на те, що на фотоапарати “Київ-4” Всесоюзне об’єднання виставило дуже високу ціну – 90 дол., і те, що на французькому ринку користувач віддавав перевагу фотоапаратам моделей “Рефлекс”, вітчизняні фотоапарати попитом не користувалися.

Усі експонати харчової промисловості, за винятком 200 пляшок шампанського, на яке Міністерство торгівлі Франції не видало ліцензії, завезені до Франції рибні і овочеві консерви, а також трактори “ДТ-20” – 2 шт., навісний плуг – 1 шт., екскаватор “Е-153 м” – 1 шт., бульдозер “Д-159Д” – 1 шт., металорізальний верстат моделі 675 – 1 шт. і моделі 2614 – 1 шт., кукурудзозбиральний комбайн ККХ-3 – 1 шт., було продано французьким фірмам.

Реалізовано одну тисячу тонн нафталіну. Всесоюзним об’єднанням Міністерства зовнішньої торгівлі в Москві продано в рахунок Марсельського ярмарку бензолу 2 тисячі тонн [17].

Усього було продано продовольчих та промислових товарів, верстатів, машин, нафталіну, бензолу та сувенірів на суму 3 млн нових франків. Всесоюзне об’єднання Міністерства зовнішньої торгівлі склало угоду на продаж 5 тис. т соняшникової олії на суму понад 6 млн франків, “але в зв’язку з відсутністю олії для поставки в IV кварталі 1960 р. питання про чинність цієї угоди найближчим часом мало бути вирішено за умови, якщо фірма погодиться на відвантаження товару у I кварталі 1961 р. Низка фірм була зацікавлена в оптовій закупівлі огірків ніжинських, кабачків, перцю фаршированого за умови позначення штампом на металевій кришці французькою мовою назви країни і часу виготовлення. Проте Київський, Одеський і Кримський раднаргоспи не могли забезпечити таке виштампування” [18].

Фірни не виявили зацікавленості до дизель-генератора, вибухової машини, електродвигунів і будівельного підйомника. Окрім того, будівельний підйомник С-447 викликав здивування недосконалістю конструкції. Низка фірм демонструвала підйомники на пневматичному ході значно досконалішої конструкції.

Фірни вказували на те, що автовантажувач 4043 Львівського заводу застарілої конструкції і має великі габаритні розміри для вантажопідйомності 3 т. У документі зазначалося, що відповідні організації Франції часто стримували діяльність з організації продажу товарів і експонатів. Це проявлялося у тому, що свосчасно не видавалися ліцензії на низку товарів. Так, було подано листа на видачу ліцензії на сувеніри ще задовго до відкриття ярмарку, але тільки 21 вересня о 15 годині було одержано дозвіл на видачу товарів-сувенірів з таможні, а павільйон потрібно було відкрити о 10 год. ранку 22 вересня 1960 р. Окрім того, урядом Франції було значно підвищено мито і різні збори на товари, що ввозяться в країну.

Доцільно також зазначити, що на переговорах із фірмами про оптовий продаж товарів у кожному випадку потрібно було одержувати погоджений дозвіл про ціни

від об'єднань Міністерства зовнішньої торгівлі з Москви, який надходив із великою затримкою.

Наприклад, у серпні одна французька фірма давала згоду закупити фотоапарати "Київ-4" за ціною на 20 – 30% нижче від зазначеної в 90 дол. за штуку і надіслала відповідний запит. На запит Всесоюзне об'єднання відповіло згодою тільки в перших числах жовтня, коли фірма вже відмовилася від закупівлі цих апаратів.

Усе це значно утруднювало роботу комерційної групи і в окремих випадках зводило нанівець усю попередню організаційну роботу, проведenu з фірмами.

Комерційною групою була погоджена з французькими фірмами закупівля шерстяних трикотажних виробів (кофти, джемperi, светри) на суму 1200 тис. нових франків, чоловічих нейлонових сорочок і жіночих нейлонових блузок на 700 тис. нових франків, шерстяних, бавовняних та синтетичних тканин на 600 тис. нових франків, торговельного обладнання для магазинів, електропечей для випічки булочних виробів, електровентиляторів та інших зразків і виробів для впровадження у виробництво на підприємствах УРСР на 120 тис. нових франків, насіння квітів для Управління зеленої зони Київського міськвиконкому на 1000 нових франків.

"Міністерство зовнішньої торгівлі – йшлося в документі, – підтвердило закупівлю на 1400 тис. нових франків. На останню суму підтвердження ще не одержано. Участь Української РСР в Міжнародному ярмарку в Марселі дала змогу багатьом жителям Франції дізнатися правду про одну із 15 союзних республік, показати, як український народ за роки Радянської влади в дружній сім'ї народів СРСР перетворив Україну з колись відсталого аграрного околиці царської Росії в одну з передових республік з розвинутою промисловістю і крупним механізованим сільським господарством" [19].

Участь УРСР у ярмарку, на думку загалу, сприяла зближенню народів і розширенню взаємовигідної торгівлі між Радянським Союзом і Францією. Комітет Міжнародного ярмарку, відзначаючи чітку організацію і роботу павільйону Української РСР, нагородив його великою бронзовою медаллю.

Успішна робота павільйону Української РСР на Міжнародному ярмарку в Марселі була забезпечена завдяки працівникам промисловості і сільського господарства Української РСР, які виготовили якісні експонати і товари на ярмарок, спеціалістам і працівникам павільйону Української РСР, а також допомозі, яка була надана дирекції павільйону з боку посольства і торгпредставництва СРСР у Франції, місцевих органів компартії Франції та асоціації "Франція – СРСР".

Для роботи в павільйоні Української РСР на Міжнародному ярмарку в Марселі було відряджено лише 41 особу, зокрема: апарат дирекції павільйону – 13 осіб. "Всі спеціалісти, відряджені для роботи в павільйоні, після закінчення ярмарку повернулись на Батьківщину. Під час перебування у Франції з боку працівників павільйону не було порушень правил поведінки радянських громадян за кордоном і будь-яких серйозних порушень трудової дисципліни. Спеціалісти в складних умовах роботи проявили знання своєї справи, стриманість і хороші організаційні здібності по пропаганді досягнень українського народу" [20].

Демонтаж експозиції павільйону було закінчено 25 жовтня 1960 р., художнє оформлення і нереалізовані експонати відправлено з Марселя 4 листопада 1960 р. радянським пароплавом "Флоешти" в Одесу. Після прибуття на Батьківщину нереалізовані експонати мали бути відвантажені відповідним підприємствам, а

художнє оформлення – передане на Виставку передового досвіду народного господарства Української РСР.

Приміщення павільйону, карта Радянського Союзу, яка перебувала в задовільному стані, рельєфна електрифікована карта Радянського Союзу і частина великогабаритного устаткування павільйону були передані за актом під нагляд дирекції Міжнародного ярмарку.

Витрати, пов'язані з участю Української РСР в Міжнародному ярмарку в Марселі, за 1960 р. становили 960,8 тис. крб порівняно з 962,1 тис. крб, передбаченими кошторисом, зокрема в іноземній валюті – 270,7 тис. крб порівняно з 321,1 тис. крб, передбаченими кошторисом.

Витрати в іновалюті повністю перекривалися валютою, яка мала бути одержана від продажу експонатів і сувенірів. У звіті записано: “Враховуючи велику зацікавленість французів до успіхів і життя народів Радянського Союзу, а також реальну можливість розширення взаємовигідної торгівлі, на нашу думку, участь Української РСР в міжнародних ярмарках у Франції себе виправдовує як з політичної, так і економічної точки зору” [21].

Проте з огляду на те, що Українська РСР брала участь у Міжнародному ярмарку в Марселі двічі – в 1959 і 1960 рр., директор павільйону УРСР на Міжнародному ярмарку в Марселі В. Кривошеев вважав за можливе погодитися з пропозицією президента Французьких міжнародних ярмарок про участь Української РСР в 1961 р. в Міжнародному ярмарку в Тулузі або в Ліоні. На думку В. Кривошеева, “в Марселі в 1961 р. павільйон Української РСР може бути використаний для показу досягнень однієї із союзних республік, або країн соціалістичного табору. В 1962 р. участь Української РСР в Міжнародному ярмарку в Марселі доцільно поновити” [22].

Невдовзі у Раду Міністрів СРСР був направлений лист від заступника Голови Ради Міністрів І. Сеніна з цього питання, в якому зазначалося: “Рекомендовать другим союзным республикам рассмотреть вопрос совместно с Всесоюзной торговой палатой о их участии в международных ярмарках, ежегодно организуемых в различных городах Франции и других странах. Это даст возможность более наглядно продемонстрировать преимущества ленинской национальной политики и показать достижения каждой суверенной республики Советского Союза в развитии промышленности, сельского хозяйства, науки и культуры.

Считать желательным участие Украинской ССР со своим самостоятельным павильоном по примеру Марсельской ярмарки в других последующих международных ярмарках и выставках в таких географически тяготеющих к Украинской ССР странах, как Турция, Ливан, Объединенная Арабская Республика, Греция, Югославия, Италия, европейские страны народной демократии и особенно в Канаде, где проживает большое количество украинцев [23].

Із вищенаведеного документа ми можемо констатувати, якщо б відкинути радянську ідеологію, то було відстоювання радянськими керівниками високого рангу українських інтересів.

Висновки

У контексті сьогодення можна вважати, що така масштабна підготовка радянськими керівниками до Марсельського ярмарку є зразковою і варто використати тогочасний досвід, готуючись до сучасніших виставок.

Маючи дивовижну культурну спадщину, пост-радянська Україна не спромоглася вибудувати популярну культуру “на експорт”: не створила ні форматів

теле-радіоперадач, ні брендів одягу з елементами національного етносу, ні національних виробів декоративно-прикладного мистецтва.

На нашу думку, потрібно працювати над представленням (обмін виставками) в Україні французьких національних реліквій із Центру національних пам'яток Франції, де б українські громадяни побачили реліквії Людовіка IX, а французькі громадяни – “скіфське золото”, козацькі реліквії тощо.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку може бути вивчення проблем, що гальмували проведення наступних масштабних виставок, ярмарків Української РСР у Французькій Республіці.

Список використаної літератури

1. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 9, спр. 7255, арк. 12.
2. Там само. — Арк. 13.
3. Там само. — Арк. 14.
4. Там само. — Арк. 15.
5. Там само. — Арк. 22.
6. Там само. — Арк. 22.
7. Там само. — Арк. 29.
8. Там само. — Арк. 172.
9. Там само. — Арк. 173.
10. Там само. — Арк. 174.
11. Там само. — Арк. 175.
12. Там само. — Арк. 179.
13. Там само. — Арк. 176.
14. Там само. — Арк. 177.
15. Там само. — Арк. 180.
16. Там само. — Арк. 181.
17. Там само. — Арк. 182.
18. Там само. — Арк. 183.
19. Там само. — Арк. 184.
20. Там само. — Арк. 185.
21. Там само. — Арк. 185.
22. Там само. — Арк. 186.
23. Там само. — Арк. 192.

H. Dutchak

APPLICATION OF THE “SMART POWER” BY THE SOVIET AUTHORITIES IN STRENGTHENING PUBLIC COOPERATION BETWEEN THE UKRAINIAN SSR AND THE FRENCH REPUBLIC

In the article, the preparation and conduction of the Ukrainian exhibition by the Soviet leaders at the Marseille Fair is researched. The management experience in achieving objectives by the Ukrainian Soviet authorities is studied. Specific proposals on the effectiveness of public cooperation between Ukraine and the French Republic are given.

Key words: Ukrainian SSR, the French Republic, the Soviet authorities, public cooperation, authorities, power, Marseille Fair, national culture.